

TANKA ŽICA

Dušica Potić

Milan Ćurčin: »Sabrane pesme«, Zajednica književnika Pančeva, Pančevo, 1991. priredio i napisao pogovor Vasa Pavković.

P nego što će dospeti u prikaz Andrićevog, **Ex punta**, u kojem ga Miloš Crnjanski karakteriše kao tanku žicu, Milan Ćurčin je proživio jedan mali stvaralački život i jednu veliku stvaralačku dramu. U književnosti se javio pesmom »Veče u vrtu«, u **Brankovom kolu**, 1900. godine. Saradnju sa **Srpskim književnim glasnikom** započeo je 1902. pesmom »Na balu«. Zbirka **Pesme** izlazi 1906. godine, ali je ubrzo povučena iz prodaje. Prema sopstvenom priznanju, pesnik se uplašio, koliko kritike toliko i svoje reakcije. **Druge pesme** štampao je 1911. godine, u šezdesetak primeraka, isključivo za prijatelje.

Ispostavilo se, međutim, da je Ćurčinov strah bio opravdan. On je najnapadaniiji pesnik srpske moderne. Iako ga je D. J. Ilić, uz Račića i Dučića, svrstao među tri najvažnija pesnika nove pesničke škole, iako su ga visoko ocenili poslovično skeptičan Skerlić i kritički objektivniji Matoš, a Bogdan Popović u svoju **Antologiju** uneo čak osam njegovih pesama, stvaralaštvo Milana Ćurčina izazivalo je burne reakcije. Oспоравали su ga, ponajviše, sa stanovišta tradicionalnog, romantičarsko-nacionalnog shvatanja lepe književnosti (Milan L. Popović), ne poimajući ne samo novu estetiku (V. I. Mladić) već ni pesnički tekst po sebi (R. Odavić). Napadi se nastavljaju i posle Prvog svetskog rata (Velibor Gligorić, na primer). U poslednje vreme Milan Ćurčin dobija zasluženo priznanje u nauci (Dragiša Vitošević, Radomir Konstantinović). Od pozitivnih ocena ne odstupaju ni najnovija istraživanja (Aleksandar Petrov, Vasa Pavković).

Druge pesme, međutim, nestale su u maglama misterije. Ne samo da su se sakrile od »nepozvanih« kritičara, već i od onih koji su pozvaniji po pitanjima srpske moderne. Priredivački rad Vase Pavkovića, zato, ima nesumnjivo veliki značaj. Ovo izdanje otkriva nam novog, nepoznatog Ćurčina, pesnika koji bi se, da se nije opredelio za pesničko čutanje, još primetnije ussekao u tokove i razvoj moderne srpske poezije. **Sabrane pesme**, prvo »pravo« izdanje Ćurčinove lirike posle 1906. godine, sadrži i sve ostale njegove objavljene pesme — one koje je pesnik štampao u periodici a nije obuhvatio ni jednom od dve zbirke. Opus Milana Ćurčina prezentira se u celini, koja zahvata period 1896-1924 godine. Rad Vase Pavkovića na izdavanju **Sabranih pesama**, po oceni recenzenta Gojka Tešića, »datum je posebne težine«. Popularno i nepretenciozno izveden, čitalaca radi, predstavlja pravo naučno istraživanje — od onih kreativnih, koja unose pomak u već postavljene granice u okviru.

Odlučujući da se, kao pesnik, skloni od očiju sveta, Milan Ćurčin je prevideo da ga je prihvatila naredna pesnička generacija. Ne čudi da se našao u pomenutom prikazu, isteklom iz pera lučonoše srpskog ekspresionizma. Ćurčin je jedan od njegovih omiljenih prethodnika. Setimo se onih čuvenih stihova iz »Prologa« **Lirici Itake**, u kojima Miloš Crnjanski, udarajući u nove žice, ne želi da preskoči ni Krležu ni Ćurčina. Veze između ova dva pesnika, uostalom, sežu dublje od upotrebe slobodnog stiha i eksplicitnosti programskih pesama (uporediti, na primer, negiranje hrišćanstva i ustoličavanje religije ljubavi »od ovog sveta« u Ćurčinovoj pesmi »Pred crkvom« i pesmi »Karikatura« Crnjanskog, njihovo svojevrsno »negativno« rodoljublje, polemičke pesme i polemičke tekstove). Okarakterisan kao hipermodernista (Jovan Deretić), Milan Ćurčin je istinski prethodnik avangardnih srpskih pesnika.

Ćurčinov lirski opus obuhvata programске, ljubavne, refleksivne i rodoljubive pesme. Programске pesme i programski članak »O mojoj poeziji« (1903) najveći je doprinos Milana Ćurčina razvoju ovovekovne srpske poezije. Članak počinje negiranjem tradicionalnog poisto-

većivanja intimne lirike i lične ispovedi, što je prvi iskorak u modernističko pesništvo — kvalitativno drugačije poimanje suštine stvaralaštva i autonomije umetničkog teksta. To je osnovna premisa na kojoj počiva i modernizam i poetika Milana Ćurčina. Shvatanje autonomnog bića literature obrazložice, na primer, Marko Ristić, u prikazu **Seoba**, 1929, dvadeset i šest godina posle Ćurčina.

U daljem toku teksta autor razlaže negiranje shematskog i kanonizovanog u lirici. Osnovom pesme on smatra osećaj. Umetnička pesma je, za razliku od uvreženog kriterijuma koji je deli od usmene — strogo utvrđena forma, specifična po vrsti osećaja. On mora biti složeni i manje univerzalan, što će reći manje pojednostavljen, nego u usmenom pesništvu. Emancipacija lirike od normativnih poetika, radi »neusiljenog i nešablonskog iskazivanja osećaja i raspoloženja«, imaće za posledicu subjektivnosti lirске pesme. Ona dejstvuje u dva pravca — kao subjektivnost stvaralačkog čina i subjektivnost estetskog doživljaja. Razlikujući apsolutnu i relativnu lepotu, pesnik ovu drugu primenjuje na poeziju. Apsolutna lepota zahteva pravila, što je nespojivo sa bićem lirike (poređenje sa filologijom, kojem Ćurčin pribegava, pokazuje koliko je sluha za budući razvoj imao i u nauci kojom se bavio). On podrazumeva obrazovnu publiku, koja bi bolje razumela novo pesništvo. Kritika bi trebalo, u tome, da pomogne. Pominjanje publike i kritike znači da se članak, definitivno, uobličava kao poetski program. Podrazumevanje obrazovanja, još jedna od bitnih stavki modernističkog pevanja, prebacuje polje delovanja sa pojednostavljene univerzalnosti »narodnog« čitalaštva na intelektualnu univerzalnost kulturne elite.

Subjektivnost, nova (ili obnovljena) estetska kategorija, podrazumeva i poremećaj unutar kanonizovanih lirskih obrazaca. Forma se tretira kao »pranagom mase za uniformisanjem«, kojem se suprotstavlja »originalnost individua«. Izraz individualnosti postavlja se kao jedina moguća forma poezije. Muzika i ritam, oslobođeni od pravila, prerastaju u nosioce strukture pesme. Oni, koliko i reč, postaju ravnopravni činioci semantičkih slojeva teksta. Suština lirike odstupa od tradicionalnog iskazivanja »poruke«. Negirajući poeziju »s dosta jasnom poetom«, insistira se na izrazu strasti, raspoloženja i osećanja. Njihova elementarnost, koju obrazovanje usložnjava a ne neutralizuje, dolazi umesto tradicionalne jasnoće. Osećaj postaje mera percepcije i estetskog suda, što uslovljava radikalni subjektivizam pesnika. Anticipacija nadolazećih tokova više je nego očigledna.

Konkretni lirski tekstovi, manje ili više, primenjuju ovako izloženi program. Iako se proćuo po slobodnom stihu, u Ćurčinovom opisu ima i pesama vezanog stiha, ali i radikalnog preoblikovanja slobodnog stiha u otvorenu formu pesme u prozi. Lirika Milana Ćurčina, međutim, izražava još neke elemente novog shvatanja lirike, o kojima nije eksplicitno govorio u članku »O mojim pesmama«. Reč je, prevashodno, o procesu depoeticizacije i demistifikacije moderne poezije i ličnosti pesnika, što uzrokuje dve osobenosti Ćurčinog pevanja — parodijske akcente i jednu specifičnu koncepciju poezije kao igre. To je i korak dalje u negiranju tradicionalne poezije i stvaralački doprinos pesnika poeziji srpskog jezika. Novine se mogu pratiti kako u programskim tako i u ostalim pesmama njegovog opusa.

Milan Ćurčin je jedan od prvih pesnika srpske poezije koji je utemeljio, sasvim savremenu, »poeziju o poeziji«. Pesma »Pustite me kako ja hoću«, kojom počinje treće poglavlje Popovićeve **Antologije**, je lirsko utemeljivanje nove poetike, te, sasvim savremeno, utemelji-

vane poetskih stavova kao elemenata samog umetničkog teksta. Suštinska potreba duha za osvajanjem novih prostora i individualnošću ima za logičnu posledicu negaciju zakona normativne poetike. Individualnost ritma, muzike i osećanja postaju uporišne tačke novog modela pevanja. Pesma »Poštovani čitaoci« ukida starinski kitnjasti izraz, ali i poriče uticaje i prethodnike. Subjektivistička poetika izvlači se do apsurdna. Nju će ublažiti »Tvoja pesma«, napisana šest godina kasnije. Mladalački bunt, koji je doveo do protivrečnosti unutar Ćurčinovog viđenja autonomnog prostora književnosti, implicitno se dovodi u saglasje. Uostalom, najstarija poznata Ćurčinova pesma posvećena je Branku Radićeviću.

»Šta će posle« lirsko je negiranje početnog razlikovanja poezije od života pesnika, izvedeno sa laganim podsmevanjem mistifikaciji ličnosti poete. Sličnim putem kreće i »Nezvana pesma«. »Polusnovi« lirski ustanovljavaju shvatanje pesništva kao izraza strasti. »Na ludu« je parodično preipitivanje sladunjave patetike ljubavnog pesništva i grandiozne patetike misaonog. Umesto uzvišenosti sadržaja i izraza tradicionalnog pevanja, Ćurčin istupa sa jednostavnim temama i jednostavnim izrazom. Kolokvijalni idiom, razgovorni obrti i jezik ulice našli su svoje baštinike u ekspresionističkom eksperimentu »pesme-reklame«, ali i u savremenoj prirodnosti govora lirike, na primer, Stevana Raičkovića, pa i najnovijim jezičkim poigravanjima Ivana Negrišorca. Treba istaći da Ćurčinov kreativan odnos prema jeziku obuhvata i neologizme, da bi se stekao potpuniji uvid u njegov značaj za osavremenjivanje lirskog iskaza u nas.

»Ako ću da budem iskren« podsmeva se proizvodima pesničke mašte. Jasno se razgraničava umetnički svet od sveta objektivne stvarnosti. Tretiranje sveta poezije kao literarne konstrukcije skida liriku sa trona lažnih visina i ideala. Slične konotacije sadrži i parodični kraj »Dile«. »Na stranputici« je nedvosmisleno parodiranje sladunjave poezije »živog lišća« i uspostavljanje modernije osećajnosti, koja u bogatstvu i raskoši umiranja prirode, dekadentno, nalazi naznake radosti i lepote. »Moja pesma«, međutim, mali je korak unazad. Ona posmatra liriku kao izraz ličnosti pesnika. Ispavana u istom duhu, »Poruka« je prkosno razračunavanje sa zubatom kritikom, dokazujući da se uočljivo ličnih akcenata ne mora sukobljavati sa, poetski bitnom, individualnošću. I danas aktuelan, pesnički program Milana Ćurčina nezaobilazna je stavka u razvoju srpskog pesništva.

Ostale pesme Milana Ćurčina, iako se ne bave poezijom, izraz su osećajnosti novog veka, te modernijeg viđenja literature. Ova lirika uvodi u gradske salone, u kojima se, uz ugodne razgovore i nasumično preletanje po klaviuru, brinulo najviše o ljubavi (»U nekoliko reči«), ili o zabavi pritajeno raskalašnih balova (»Na balu«). Najveću nevolju u tom opuštenom svetu predstavlja četica rivala, ili devojčica porodica koja uhodi zaljubljene (pesma bez naslova), a najveći podvig ukradeni poljubac (»Na tvoj rodendan«). Suptilnost osećanja, i suptilnost kojom se transponuju, dala je pravo Milošu Crnjanskom da Ćurčina okarakterise kao tanku žicu. Ljubav nije samo opesaja pesnika. Ona je i prizma koja prelama viđenje života, određeno modernim, urbanim senzibilitetom. Život ima težinu salonskog flerta i romantičan prizvuk prolećne šetnje šumom. Lirski subjekt, u uzletu mladalačkog optimizma, prolaznost ne shvata ozbiljno (»U troje«). Razapet između dozvoljenog i zabranjenog ženu doživljava poetski, kao neostvarenu čežnju (»Noću«). Ustoličavajući ljubav »od ovoga sveta« (»Da l' hoćeš tako?«), pesnik veliča čulnu ljubav po sebi, ne tražeći u njoj zadovoljstva »onoga«. Kod docni-

jeg Crnjanskog ona je izraz protesta. Kod Milana Čurčina izraz uživanja u životu. Latentnoj erotičnosti Laze Kostića bio je tesan zemaljski prostor. On je traži među zvezdama. Vedinu mladalačke ljubavi opevao je Branko Radičević. Ali dok je njemu, za ljubav, bila potrebna zelena trava, Milanu Čurčinu je bio dovoljan i voz (»Na raskršću«). U vagonu je prijatno i meko. I ništa više.

Nije, međutim, reč o površnosti varoškog dendića. Jedna od bitnih stavki moderne, kojoj se priklonio i Čurčin, je negiranje racionalističkog i pozitivističkog modela sveta. Ali za razliku od većine savremenika, koji izražavajući »polustanja« (čežnja, melanholija, dosada) traže medijum za osvajanje drugačijih realiteta, Milan Čurčin nastupa sa pozicija »od ovoga sveta«. Teško je pretpostaviti, na kraju veka, sa kakvim je osećanjima čovek prelazio iz devetnaestog u dvadeseti. Tehnika, koju je on izumeo, mogla mu je podariti optimizam i samopouzdanje. Milan Čurčin je pevao o mašini (»Planovi«). Ako je generalna pretpostavka da čovek ne zna šta će biti sutra, čovek sa početka veka, kada sedne u voz, ni sam ne zna gde će biti sutra. Put puzi. Voz leti. U vozu, on je brži od sudbine. Iluzije da će je nadmudriti, međutim, nema. Čovek dvadesetog veka, izražene samosvesti, zna šta ga čeka. Ne dozvoljavajući sebi da se zavarava transedentom, ironija njegove svesti nalazi vedrine da se svemu podsmehne.

Druge pesme produbljuju započeti doživljaj sveta, nastavljajući ga sumornijim tonovima. Poetična čežnja za ženom pretvoriće se u neveselu, sudbinsku uskraćenost (»Mučenje«). Život kao uskraćenost, čovek u kome su se pobili um i srce, određuju odnose nove zbirke. Ako je, ranije, pesnik uživao u svojoj umetničkoj izolaciji, sada u usamljenosti vidi tragiku predodređenosti (»Posle tri godine«). Celih svetova više nema (»Srećna ljubav«). Fragmentarnost je posledica nemoći da se usklade zavađene sile u čoveku, neumoljivost stvarnosti i neostvarivost snova. Pesma »Večni Žid« oslikava život kao neprestanu borbu, borbu bez zadovoljenja. Istrajati ne znači i pobediti. Okončanje donosi novi nemir — preispitivanje. Pesnik vidi da »ovo Sve i ovo Ništa oko mene / Pogone jedno

drugo«. Tom pogonu, bez smisla, suprotstavlja se samo lirski lepota unutrašnjih svetova subjekta, pesmom »Tajna, od Griga«, koja čini sponu između dve zbirke. Javlja se i motiv neostvarene ljubavi, koja ne ostavlja na miru (»Ave-ti«). Razigran doživljaj ljubavi smenjuje jedna ozbiljnija, fatalistička koncepcija (»Tvoja pesma«). Sada i prolaznost dobija težinu (»Bez ljubavi«). Lirski subjekt nije ni tužan ni vesao, stvari postaju bezbojne, množe se sumorne misli. Ni pesma više nema moć da razonodi (»Godine 1909.«). Život se rasplinuo u odlomcima ljubavi (»Je li tako«).

Svest »od ovoga sveta«, lišena transcendentna, lišena iluzija, ne nalazi ideal ni tamo gde su ga naši stariji pesnici najčešće tražili — u rodu. Specifično rodoljublje Milan Čurčin našeo je još 1905. godine, pesmom sa stihom pozajmljenim za naslov — »Pučina je stoka jedna grdna«, kojom zaklapa pesme. Zgražavanje nad masom i javnim mnjenjem nastaviće se i Druhim pesmama gde lirikom koja nije obuhvaćena zbirka. U tom duhu peva prividno programska pesma »Poruka«. »Prečanin« ističe rodoljublje, bez uslova, ali ono ne sprečava realno sagledavanje mana roda. Pesniku smetaju varvarstvo i čitinske navike sunarodnika (»U Beogradu«), koje onemogućuju svaki plemeniti cilj. Iako veliča neustrašivost u borbi za slobodu (»Srbima u Ugarskoj«), umesto rata određuje se za rad (»Ratna pesma«) i ljubav (»Na osvećenome Kosovu«). »Pesma seljaku« može da zazvuči kao razgrađivanje antidemokratskih tendencija sa početka. Ali pesnik u seljaku vidi pozitivne osobine roda, ponajviše čestitost, koju suprotstavlja malograđanskoj hipokriziji. »Rodoljubiva pesma« je sinteza Čurčinovih rodoljubivih osećanja i najuspelija njegova pesma ovoga tipa.

Ciklus od četiri pesme u prozi, Soneti bez sheme, poseban je doprinos Milana Čurčina razvoju srpske književnosti. Objavljuvanje tokom 1904. godine u Srpskom književnom glasniku, našle su se među četrdeset tri pesme u prozi objavljene u ovom časopisu, u periodu 1901—1914. Prva, Kočićeve »Jelike i omorike«, izašla je 1903. godine. Do Čurčinovih, štampaju se još šest tekstova iz Plavih legendi, Jovana Dučića. Da je Čurčin uvek bio među prvima kada je reč o iskušavanju novina rečito govore

i ovi podaci. Nastala kao reakcija na prevlast aleksandrinca u našim prostorima (Dragiša Vitošević), ali i na realističke opsežne forme i mimetičku poetiku, pesma u prozi je jedna od prvih naznaka ovovekovnih književnih eksperimenata, koji u nas ne bi bili takvi kakvi jesu da nije bilo estetske otvorenosti Milana Čurčina. Uklapljeni u Pesme, Soneti bez sheme uklapaju se u Čurčinova opšta nastojanja da se oslobodi stvaralačkih kanona. Iako nije eksplicitno (možda je bilo isuviše rano da bi bio svestan), Čurčinov pesnički program, sasvim moderno, utemeljio je nov način pisanja u formalne i jezičke inovacije, anticipirajući svekolika literarna kretanja koja će doći posle njega.

Umerenosti radi, mora se reći da Milan Čurčin, neosporno, nije veliki pesnik, ali da ga se ne bi postidela ni neka glasovitija književnost. Jer uz nešto neuspelih, i većinu sasvim dobrih pesama, Čurčinov opus sadrži i antologijske tekstove. Za potrebe ovog prikaza izdvojiće se ritmičnost i vitalizam pesama »Planovi« i »U troje« (Pesme), te dubina emocija pesme »Staroj ljubaznici« i igra rečima, koja će naći svoje baštinike u srpskoj nadrealističkoj poeziji, u pesmi »Bez ljubavi«, kao i pomenuta »Rodoljubiva pesma« (Druge pesme). Ali Milan Čurčin je svoje umetničke vrhunce dostigao u, za njega, netipičnim pesmama. »Posle svega« (Druge pesme) nejasno sluti smrt, prateći liniju odumiranja unutrašnjeg sveta lirskog subjekta. A najbolji Čurčinov lirski tekst, »Pod jelama što se suše«, čista simbolistička pesma, sluti drugačiju stvarnost poistovećujući onostranost, umiranje prirode i predosećanje lirskog subjekta. Ako u njoj ima nešto od Rakićeve patetike i Disove onostranosti (Vasa Pavković), u deskriptivnosti i tromom ritmu može se pročitati i trag Vojislava Ilića. »Pod jelama što se suše« predstavlja i svojevrsnu sintezu srpske poezije sa početka ovoga veka.

Zahvaljujući pomalo sopstvenoj želji, a pomalo i našoj poslovičnoj nemarnosti, Čurčinova lirika ostala je u skrajnutoj poziciji u savremenom čitanju našeg pesništva. A zahvaljujući jednom »malom« izdavaču, Milan Čurčin se vraća, »na velika vrata«, tamo gde je oduvek i pripadao — modernističkoj srpskoj poeziji. ■■■

VRHOVI SRPSKOG PESNIŠTVA

Dušica Potić

Pavle Zorić, VRHOVI, Miodrag Pavlović, Ljubomir Simović, Matija Bečković, SKZ, Beograd, 1991.

Književno-kritički članici o tri savremena srpska pesnika, koje je Pavle Zorić pisao u periodu 1974—1990, okupljeni su zajedničkim koricama knjige »VRHOVI«. Pored toga, knjiga je »ilustrovana« nevelikim izborom iz poezije Miodraga Pavlovića, Ljubomira Simovića i Matije Bečkovića, Pesma kao »dokaz«, sa manjim teorijskim uvodom (ili zaključkom knjige?), te raspravom Prevazilaženje modernizma. Uz većinu tekstova, autor pokreće i poneki opštiji problem, tako da su VRHOVI zanimljivi za kritičara i kao interpretacija stvaralaštva tri pesnika, ali i kao izlaganje nekih Zorićevih gledišta.

Polazište Pavla Zorića nije, u strogom smislu, poteklo iz nauke o književnosti. Pre bi se moglo reći da je ono kulturološko, sa laganim antropološkim akcentima. Početna teza Pavla Zorića bi glasila da se istorija i kultura srpskog naroda ne mogu odvojiti od njegovog pesništva, koje ih, oduvek, konstituise i oblikuje. Ističe, zatim, da je povratak tradicionalnim, nacionalnim i kulturnim, vrednostima neophodan uslov napretka, uopšte, a posebno u vremenima istorijskih previranja i kriza. U tom pogledu, primećuje da je modernizam u srpskoj književnosti značio potiskivanje njenog nacionalnog aspekta, te da je razlaganje tog procesa započelo još u jeku njegovog »drugog talasa« — od Miodraga Pavlovića.

Pavlović je, prema tome, rodonačelnik jedne obnovljene tradicije u savremenoj srpskoj knji-

ževnosti. Ljubomir Simović i Matija Bečković njegovi su najznačajniji nastavljači, ali i najznačajniji srpski pesnici koji su se javili posle Branka Miljkovića (što će reći posle druge generacije poratnog modernizma). Autor ne želi da, ovakvim stavovima, ospori značaj nekih drugih pesnika. Ali ističe da je Miodrag Pavlović, još pedesetih i šezdesetih godina, anticipirao jedan od najvažnijih tokova savremene srpske književnosti, onu tradicionalnu liniju čiji su novi predstavnici Pavlović, Simović i Bečković. Zorić joj daje prednost jer najadekvatnije tumači i sadašnji istorijski trenutak i čovekovu sudbinu u vremenu. Vraćajući se u prošlost srpskog naroda, te prošlost njegove književnosti i jezika, ona postiže mnogo više od, nesumnjivo važne, svesti o nacionalnoj samobitnosti. Krećući se kroz istoriju zalazi u metaistorijsko, pronalazeći u motivima iz prošlosti srpskog naroda paradigmatičke teme univerzalne poezije.

Interpretirajući dela tri pesnika, autor pak polazi od poniranja u tekst, obračunajući pažnju koliko na detalj toliko i na celinu. Zorić se čak dva puta poziva na Bartov stav da je pesma već sama po sebi jasna, te da je ne treba objašnjavati već izvoditi njen smisao iza forme koja je delo. Zorić iz teksta »izlazi« samo da bi ga postavio u kontekst opusa datog pesnika, ili u književnoistorijski kontekst, da bi ga uporedio sa nekim, domaćim ili stranim, piscem. Druga uporišna tečka Pavla Zorića je prevazilaženje

zastarelog razdvajanja sadržine u forme, u ime modernijeg koncepta koji posmatra tekst kao njihovo jedinstvo. Usmerivši se na funkcionalisanje i značenje pesničkog teksta ili stvaralačkog opusa tri savremena pesnika, za očekivati je da i njihovu vrednost potraži na istom mestu. Kritikujući utilitarhu kritiku, posvećenu služenju vladajućim ideologijama, od Jovana Skerlića do današnjih dana, a ističući značenje pesme po sebi, za očekivati je da njenu vrednost potraži u njoj samoj — u njenoj celini i odnosima njene strukture. Ali, pored tradicionalnog zahteva za humanizmom umetničke »poruke«, autor je, vrednujući tri savremena srpska pesnika i njihova dela, »izašao« iz teksta globalnim polazištem, koje procenjuje njegovo značenje izvan njega samog — u odnosu na probleme sadašnjice, u odnosu na naš kulturno-nacionalni kontekst, i u odnosu na istorijsku svest srpskog naroda.

Ova protivrečnost odrazice se i na kritičke članke. Poeziju Miodraga Pavlovića, tako, Zorić ističe zbog njenog odnosa prema objektivnoj realnosti. Kritikujući zatvaranje pesme u njene vlastite okvire, naglašava da Pavlovićevi stihovi, u krajnjoj instanci, uvek upućuju na stvarnost. Ali Pavlovićeve pripovetke, zato, ističe zbog fantastike, zbog alternativnosti fantastičkog sveta koji prevazilazi realni, ne dovodeći ova dva stava u vezu. Miodrag Pavlović je pohvaljen i zbog njegove koncepcije istorije, te zbog njegovog aktivnog odnosa prema povesti,